

УДК 94(477.61.)»1942/1943»

М'ягка Г.О., Козаченко Н.В.

ФЕНОМЕН «МОЛОДОЇ ГВАРДІЇ» КРИЗЬ ПРИЗМУ СУПЕРЕЧНОСТЕЙ ФАКТІВ

В статті проаналізовані основні дискусійні питання у висвітленні діяльності підпільної антифашистської молодіжної організації «Молода гвардія», що діяла у роки Великої Вітчизняної війни у місті Красnodон Луганської (Ворошиловградської) області.

Ключові слова: «Молода гвардія», Велика Вітчизняна війна, комсомольське підпілля, суперечливі факти, патріотизм, комісар, зрадництво.

З кожним новим періодом в історії будь-якого народу відбуваються зміни, що торкаються усіх сфер життя, на які безпосередньо впливає керівна ланка в країні військовими, економічними, соціальними методами тощо. Проте головною зброєю влади завжди була і залишається маніпуляція почуттям патріотизму, яке базується на піднесенні або нівелюванні історичних фактів, подій, особистостей. Цим можна стримувати невдоволення населення навіть у найтяжчі часи, особливо такі, як війна. Доказом нашого твердження виступають наслідки подій кінця 1942 – початку 1943 рр. в Україні, що й стали тією самою зброєю радянської влади. Мова йде про славнозвісну на весь пострадянський простір «Молоду гвардію» – підпільну комсомольську молодіжну організацію, мета якої була боротьба з владою окупації.

З послабленням тоталітарного режиму в СРСР у період «відлиги» та «перебудови», побачили світ різні погляди на існування і діяльність «Молодої гвардії», внаслідок чого збільшилась кількість дослідників з даної тематики. На сучасному етапі «Молодою гвардією» займаються та опубліковують результати своєї роботи такі дослідники, як Е. Шур, К. Гонтьарьова, В. Гавріленко, А. Дружиніна, І. Кравчишин, В. Коноплицький, О. Вороніна, Н. Левитин, що займаються розробкою питань щодо створення, діяльності та розслідування злочину відносно «Молодої гвардії». Предметом нашого дослідження є суперечливі моменти в діяльності молодогвардійців та наслідки цієї діяльності.

Основним завданням даної статті є порівняння фактів з метою проведення їх аналізу та виявлення тих, що відповідають дійсності. Дане дослідження спрямоване на надання оцінки діяльності поліцаїв, що мали пряме відношення до смерті членів «Молодої гвардії».

Перш ніж перейти до розгляду безпосередньо так званих «білих плям» в історії «Молодої гвардії», необхідно визначитися з питанням щодо існування самої організації. Насамперед, треба зазначити, що це була перша підпільна організація, про яку залишилося стільки свідочств та матеріалів. Неясність в тому, чи існувала «Молода гвардія», чи ні – базується на домислах, оскільки є документально зафіксовані факти. Але якраз в них і криється низка незрозумілого. Наприклад, жандарми та поліцейські, що проходили за справою № 20056 (28 томів матеріалів слідства за звинуваченням поліцаїв та німецьких

жандармів у розправі над підпільною організацією «Молода гвардія») всього лише через три роки після краснодонських подій про цю організацію не відразу могли і пригадати. Вони так і не змогли відповісти на питання, скільки в ній нараховувалося осіб, і що вона дійсно зробила. Спочатку вони навіть не розуміли, чому зі всього, що вони встигли накоїти, слідство цікавить цей короткий епізод з підлітками [8, 3]. Це один з фактів, що може давати поживу для обґрунтування того, що молодогвардійців не існувало. Пояснюватися це може наступним. Оскільки місцеві поліцаї та жандарми мали звітувати про свою діяльність перед вищим керівництвом, то зрозуміло, що розкриття рядового злочину про пограбування неповнолітніми машини з подарунками до нового року для німецьких солдат та офіцерів має менше значення, ніж викриття цілої підпільної антифашистської організації. Так, з одного боку, начебто, все логічно, але з іншого, чи могла бути проведена така масштабна фальсифікація стількох свідоцтв тих, хто бачив все на власні очі та залишився живий. Ми вважаємо, що ні, оскільки з розпадом СРСР переконання, надії, ідеали радянської епохи просто вмирили в людях, тому, якщо б «Молодої гвардії» не існувало, про це відразу, якщо не раніше, сенсаційно заявляли б живі свідки тих подій.

Інший факт, який теоретично можна використовувати на користь погляду відносно вигаданості підпілля, це історія, пов'язана з відомим романом О. Фадєєва, оскільки той було написано на замовлення І.В. Сталіна. Та насправді, сам автор наголошував, що він писав саме роман, а не історію. До того ж, О. Фадєєв був вимушений переписати свій роман за вказівкою генсека, щоб показати керівну роль партії в діяльності «Молодої гвардії» через наставників-комуністів, яких насправді не було (при окупації всіх діячів компартії та активістів на місцях, як максимум, розстрілювали, а ті, що залишилися, боялися та намагалися вижити) [6;8;2]. Ще одним доказом відсутності керування партією підпілля є документ державного значення – Наказ від 13 вересня 1943 р. про присвоєння звання Героя Радянського Союзу групі учасників «Молодої гвардії», а про партію ані слова. Хоча у середині 60-х рр. й вийшов наказ, що згадував «забутих» партійців, але документ вже нічого не змінив [5]. З сорому, мабуть, літератор після виходу свого роману, так більше і не з'являвся на батьківщину своїх героїв та уникав зустрічі із родичами молодогвардійців, адже багато чого не співпадало з реальністю або просто було відсутнє. Але машину апарату вже не зупинити, створені нові ідеали, які чіпати було не можна, написано безліч дисертацій про партійних керівників краснодонців. Самогубство О. Фадєєва також підливає масла у вогонь, не зважаючи на офіційну версію про його пияцтво [8, 5].

У періоді діяльності «Молодої гвардії» є два найдискусійніших питання: комісарство та зрадництво. Щодо першого, то офіційна версія, створена за вказівкою ЦК, вказувала на Олега Кошового, як на комісара, і тому були причини, пов'язані з так званим «зрадництвом» Віктора Третьякевича та партійними білетами. Про останнє детальніше. Прихильники комісарства О. Кошового спираються на те, що він підписував членські білети до вступу у комсомол. А ось умови, при яких це відбувалося, вказують на протилежне. Все

почалося з того, що О. Кошовий наголошував на тому, щоб зі всіх підпільників виділити загін у 15-20 чоловік, здатний діяти окремо від основного загону, керівником якого й мав стати він сам. Але ця пропозиція була відверто не підтримана. Проте Олег під час чергового прийняття до комсомолу групи молоді взяв у Івана Земнухова тимчасові комсомольські білети, але не віддав їх, як завжди, В. Третьякевичу, а видав новобранцям сам, підписавшись «Комісар партизанського загону «Молот» Кашук» [4]. Слідуючи історичній логіці дослідників даного питання, комісаром є той, хто налагодив та організував роботу підпілля. Такою людиною був якраз В. Третьякевич. Про це говорили ті молодогвардійці, які залишилися в живих, один з них був членом штабу – Василь Левашов, і він чітко сказав, що вся робота почалася з того, коли її налагодив Віктор Третьякевич. З ним погоджується В.Ф. Семистяга, вітчизняний історик, а також А.Г. Титова, учасник подій, та дівчина Анатолія Ковальова: «Ну все знають, весь Краснодон знає, що Третьякевич був організатором, а никакой не Кошевой!». А ось К.М. Іванцов, брат сестер Іванцових, учасниць «Молодої гвардії», навпаки, заперечує: «Ничего Третьякевич мощного не организовывал! Когда организовалась «Молодая гвардия», Третьякевича в Краснодоне вообще не было! Это историки новые плетут, читать даже стыдно!». Третій думці притаманна, скажімо, врівноваженість з цього питання. Її висловив А.Г. Никитенко, директор музею «Молода гвардія» на 2009 рік. Він вважає, що комісарів було двоє: головним був Віктор Третьякевич, а другим Олег Кошовий, «який самостійно взяв на себе ці функції, чи його призначили», але, як вже зазначалося вище, саме він підписував окремі та тимчасові комсомольські білети своїм псевдонімом Кашук. Зараз важко з'ясувати, як все було насправді, тому що існують дві непримиренні групи, які кожна по-своєму розповідають подальшу історію «Молодої гвардії». Перші обстоюють версію про те, що Віктор Третьякевич був комісаром та організатором. Другі говорять абсолютно протилежне, взагалі звинувачують його в зраді [6].

Відносно питання про зрадництво, то тут суперечливих фактів більш ніж достатньо. По-перше, слід наголосити на тому, що причиною арештів було не викриття підпілля. У ніч з 25 на 26 грудня 1942 року біля будівлі Краснодонської райуправи була пограбована німецька машина з подарунками та поштою для німецьких солдат та офіцерів. До речі, саме цей випадок став дискредитуючим моментом в історії «Молодої гвардії», бо дану незаплановану так звану «бойову операцію» з часом деякі дослідники почали розцінювати, як карний злочин, вказуючи на те, що не було ніякого підпілля, а лише злочинна банда підлітків з Шанхаю, району шахтарів з не найкращою репутацією, бо саме звідти була більшість членів «Молодої гвардії» [6]. Коли доповіли про пограбування, начальник поліції Соліковський зібрав усіх поліцейських та показав пачку цигарок, марку якої ті повинні були шукати на місцевому базарі, де їм і пощастило затримати дванадцятирічного Олександра Гриньова (він же Пузирь). І цей хлопчина під страхом катувань від Соліковського видав, але ні в якості молодогвардійця, Євгена Мошкова [8].

Першого січня 1943 року було заарештовано Є. Мошкова, В. Третьякевича та І. Земнухова. Але й тут розходження: А. Дружиніна наголошує на арешті всіх трьох, а ось матеріал інтерв'ю з Ніною Олександрівною Земнуховою висвітлює події дещо інакше. І. Земнухова ніхто не заарештовував, він самостійно пішов до поліції з метою врятувати товаришів, але його вже там чекали [1]. У цей же день було скликано термінове зібрання штабу, на якому оголошувалося, що усім молодогвардійцям необхідно залишити місто. Про рішення штабу через зв'язних було сповіщено усіх підпільників. «Молоду гвардію» заклав один з її учасників, член Первомайської групи Генадій Почепцов. Він вважав, що заарештували цю трійцю за звинуваченням у підпільній роботі, та злякавшись, прийшов додому та поділився новиною зі своїм вітчимою – Громовим. Той, у свою чергу, сказав Почепцову, щоб писав заяву про бажання видати членів підпільної організації. До речі, дату у заяві Почепцов поставив заднім числом, для того, щоб показати, що донос був написаний ще до арештів, продемонструвавши, таким чином, свою вірність новій владі, а не страх перед нею. У Громова, до того ж, були свої розрахунки, тоді за одного молодогвардійця давали дві тисячі марок, чим він і захопив до зради Почепцова. Враховуючи вік та становище останнього, не дивно, що він так легко піддався маніпуляціям вітчима.

У романі О. Фадєєва зрадник постає в образі Є. Стаховича. Багато хто сприймає його як маскування, бо вважають, що йдеться про В. Третьякевича, якого, до речі, й вважав увесь СРСР зрадником до 1960 р. Така несправедливість сталася тому, що поліцаї навмисно розпустили чутки, нібито це В. Третьякевич усіх здав. Поліцаї вважали, що такою дією вони змусять говорити інших, але молодогвардійці не повірили і за своє мовчання вмирили повільно, в муках, бачачи смерть один одного. Оскільки документального підтвердження зради В. Третьякевича не існує, а свідки наголошували на його непричетності, то вже у 1960 р. його реабілітували [4]. Щодо Є. Стаховича, то це вигадана особистість. У цьому образі О. Фадєєв поєднав усе зло, що супроводжувало та завершило так трагічно долю ще підлітків, які так і не пізнали життя з його найкращого боку.

Нас вчили, що на момент Великої Вітчизняної війни, німці – найбезжалісніший та найлютіший ворог. Але відкинувши ідіоми та заглибившись в історію, стає зрозумілим, що ворогом номер один були «свої» – колабораціоністи. На момент діяльності «Молодої гвардії» більшість поліцаїв були радянськими громадянами, безжалісності яких дивувалися навіть німці. Саме такі, як ці вірні сини нового режиму, влаштовували збочені катування над підлітками-героями. Начальником краснодонської поліції був Соліковський, його заступником – Соколов, слідчі – Черенков та Кулешов, та особливо жорстокий поліцай Іван Мельников. Останній відрізнявся особливою винахідливістю у питаннях звірств. Саме він накидав петлю на шию жертві та підіймав її до стелі. Коли людина втрачала свідомість, І. Мельников відпускав мотузку та поливав його холодною водою, і це лише один з багатьох подібних прикладів [7]. Але діяльність цього нелюда відходить на другий план у порівнянні з самим Соліковським. Зі свідчень Марії Борц: «...Когда я вошла в

кабинет, Соликовский сидел за столом. Перед ним лежал набор плетей: толстых, тонких, широких, ремни со свинцовыми наконечниками. У дивана стоял изуродованный до неузнаваемости Земнухов Ваня. Глаза у него были красные, веки сильно воспалены. На лице ссадины и кровоподтеки. Вся одежда у Вани была в крови, рубашка на спине прилипла к телу, и через нее проступала кровь». Вище ми використали словосполуку «збочені катування» не даремно. По-перше, побиття та садизм супроводжувалися гвалтуванням, по-друге, це приносило задоволення. Як бачимо, факт – порушення психічного стану з нахилом до садистсько-сексуальних дій. Але саме в цьому аспекті свідки згадують, перш за все, дружину Соликовського. Зі свідчень Черенкова (слідчий поліції): «Я проводил очную ставку между Громовой, Иванихиной и Земнуховым. В этот момент в кабинет вошел Соликовский со своей женой. Положив на пол Громову и Иванихину, я начал бить их, Соликовский, подзадориваемый своей женой, выхватил у меня из рук плеть и начал сам расправляться с арестованными. ...Так как камеры тюрьмы были заполнены молодыми, многие, как мать Ольги Иванцовой, просто валялись в коридоре». Зі свідчень Марії Борц: «...Соликовский, Захаров, Давиденко заставляли девушек раздеваться догола, а затем над ними начинали издеваться, сопровождая это побоями. Иногда это делалось в присутствии жены Соликовского, которая обычно сидела на диване и заливалась смехом. ...Улю Громову подвешивали за косы... Сапогами ей растоптали грудь. ...Полицейский Бауткин избивал Попова плетью и заставлял его языком слизывать брызнувшую на стену кровь» [3;8;4]. Гадаємо, що достатньо прикладів, щоб зробити наступні висновки. У дружини Соликовського було яскраво виражене сексуальне відхилення, бо ця людина отримувала безпосереднє задоволення від знущання саме над молодими дівчатами. З точки зору психологічного аналізу, мотивом до факту стеження за каліцтвом молодих жіночих тіл, могла бути заздрість та наслідки психічного розладу з нахилом до вербального садизму. Найобразливіше те, що такі герої стали жертвами збоченців, але надає втіху життєва закономірність – зло може приймати будь-яке обличчя, нерідко впадаючи в крайнощі.

Таким чином, «білі плями» в історії «Молодої гвардії» залишаються й на сьогоднішній день. В даній роботі висвітлена лише частина дискусійних питань, враховуючи їх кількість. Молодіжна підпільна організація «Молода гвардія», безсумнівно, існувала й залишила неабиякий героїчний слід в історії нашої Батьківщини, тому її необхідно вивчати й надалі, щоб відрізнити істину від фальсифікованої дійсності. Досліджуючи дане питання, ми прийшли до висновку, що комісаром міг бути В. Третьякевич, стосовно зрадництва, то тут головна фігура – Г. Почепцов, що, враховуючи, мабуть, вразливість цього підлітка та обставини, потрапив під вплив свого вітчима. Можна зробити висновки, що події кінця 1942 – початку 1943 рр. у Краснодоні нагадували більше продовження громадянської війни, бо свої били своїх і не на життя, а на смерть.

Література

1. Воронина О. Встреча с Ниной Александровной Земнуховой и Лидией Владимировной Поповой 25 октября 1988 года, г. Белая Церковь, гостиница «Рось» / О. Воронина //: [Электронный ресурс] // Режим доступа: <http://www.molodguard.ru/book8.htm#g133>
2. Гавриленко В. В романе не все было, как в жизни / В. Гавриленко //: [Электронный ресурс] // Режим доступа: <http://www.molodguard.ru/book8.htm#g133>
3. Гонtareва Е. Тень Победы / Е. Гонtareва //: [Электронный ресурс] // Режим доступа: <http://www.molodguard.ru/book8.htm#g133>
4. Дружинина А. «Молодая гвардия» – некоторые факты / А. Дружинина // Наука и Жизнь. – 2003. – №1. //: [Электронный ресурс] // Режим доступа: <http://www.nkj.ru/archive/articles/2464/>
5. Коноплицкий В. Между строк указа / В. Коноплицкий //: [Электронный ресурс] // Режим доступа: <http://www.molodguard.ru/book8.htm#g133>
6. Кравчишин І. «Молода гвардія». Лічильник Смерті / І. Кравчишин //: [Электронный ресурс] // Режим доступа: <http://www.molodguard.ru/book8.htm#g133>
7. Левитин Н. Предателя ждет возмездие / Н. Левитин //: [Электронный ресурс] // Режим доступа: <http://www.molodguard.ru/book8.htm#g133>
8. Шур Э. «Молодая гвардия» / Э. Шур //: [Электронный ресурс] // Режим доступа: <http://www.sovsekretno.ru/magazines/article/311>

Мягкая А.А., Козаченко Н.В. Феномен «Молодой гвადии» сквозь призму противоречивостей фактов.

В статье проанализированы основные дискуссионные вопросы в освещении деятельности подпольной антифашистской молодежной организации «Молодая гвардия», действовавшей во время Великой Отечественной войны в городе Краснодоне Луганской (Ворошиловградской) области.

Ключевые слова: «Молодая гвардия», Великая Отечественная война, комсомольское подполье, противоречивые факты, патриотизм, комиссар, предательство.

Myagkaya A.A., Kozachenko N.V. The phenomenon of «The Young guard» in the light of the facts' discrepancies.

In this article the principal debatable questions in the interpretation of activity of clandestine anti-fascist youth organization «The Young guard», which was acting during the Great Patriotic War in Krasnodon town of Lugansk (Voroshilovgrad) region have been analysed.

Key words: «The Young guard», the Great Patriotic War, Komsomol underground, discrepant facts, patriotism, commissar, treachery.

Рецензент: Михайлюк В.П., док. істор. наук, професор.

Стаття подана
09.03.2012